

ОДНОСОТ НА ГРЦИЈА КОН МАКЕДОНИЈА ЗА ВРЕМЕ НА ИСТОЧНОРУМЕЛИСКАТА КРИЗА (СЕПТЕМВРИ–НОЕМВРИ 1885 ГОДИНА)

Кратка содржина

Обединувањето на Источна Румелија со Бугарија прездизвикало криза на Балканот. Грција која имала свои интереси во османлиската држава била шокирана од бугарската акција. Јавноста и политичарите не го криеле своето разочарување и озорченоста од настаните во Источна Румелија. Владата во Атина барала зачувување на статус кво на Балканот. Многу брзо станало јасно дека обединувањето на Бугарија била свршена работа. Грција тогаш започнала да бара компензација со добивање нови територии. Атина, пред претставниците на големите сили, истакнувала својата загриженост за можноста од слична бугарска акција и кон Македонија, иако тоа не било реално. Грците не пропустале да истакнат дека Македонија е грчка земја. Грчката влада започнала да дава на знаење дека немала да дозволи нејзините интереси во Македонија да бидат нарушени не исклучувајќи и воена акција која, реално гледано, била далеку од можна. Грците започнале и разговори со Србија за можно заедничко дејствување, но не бил постигнат никаков договор. Почетокот на српско-бугарската војна и брзот српски пораз, во ноември 1885 година, значеле и крај на сите можности за каква било компензација на Грците.

Клучни зборови: МАКЕДОНИЈА, ГРЦИЈА; ИСТОЧНА РУМЕЛИЈА, ГОЛЕМИ СИЛИ, БУГАРИЈА, ДЕЛИЈАНИС.

Грција во текот на последната третина од 1885 година ќе се соочи со големата криза која била предизвикана од обединувањето на кнежевствата Бугарија и Источна Румелија. Ова обединување воопшто не било случајно и тоа дошло како резултат на подолги подготовки од страна на Бугарите. Останатите балкански земји и големите сили биле изненадени од оваа акција на Бугарите. Изненадувањето било поголемо со оглед на фактот дека обедину-

вањето на Источна Румелија со Кнежевството Бугарија најдиректно ги нарушило решенијата на Берлинскиот конгрес и статус квото во регионот. Никој не очекувал дека Бугарите можеле да бидат толку дрски, решителни и храбри. Од друга страна, во Грција, бугарскиот потег предизвикал изненадување. Некои сметаат дека Грција неподготвена ги дочекала овие настани¹, но, сепак, не може да се прифати тврдењето за немање информации² за одредени дејствување на разните бугарски комитети во Источна Румелија. Грчките дипломатски службеници ја информирале својата влада за делување на чети на бугарско-османлиската граница кон Македонија³. За можните подготовки говорел и грчкиот амбасадор во Цариград Кондуриотис, но, во Атина, неговите предупредувања не биле земени предвид⁴. Интересно е и едно тврдење на грчкиот политичар Трикупис, тогаш лидер на опозицијата, во разговорот со англискиот амбасадор во Атина, во февруари 1887. Тој тврди дека, во времето кога бил лидер на опозицијата добил предлози од Батенберг, за Македонија. Според ова искажување на Трикупис, бугарскиот кнез наводно се согласил за линија на разграничување во Македонија која би водела од Охрид преку Струмица и Мелник до границата со Источна Румелија⁵. Тоа, според Трикупис, било апсолутно прифатливо за Грците бидејќи Битола и Серес останувале во нивниот дел. Иако можеме да се сомневаме во дадената согласност на Батенберг до Трикупис, поради големата сличност со веќе прифатената линија на грчките побарувања во Македонија, може да прифатиме дека постоел некој предлог со цел Грците полесно да го прифатат настанот што ќе следи. Тој предлог би требало да послужи и како најава дека нешто се подготвува. Водечките личности во грчкиот политички живот не направиле анализа за можниот развој на настаните, а кралот

¹ Χριστοφορου Ναλτσα, Ανατολικη Ρωμιλια. Η καταληψη αυτης υπο των Βουλγαρων και η ναυτικος αποκλεισμος της Ελλαδος 1885–1886, ΙΜΧΑ, Θεσσαλονικη, 1963, σ. 148Α

² Налцас тврди дека грчката влада немала доволно дипломатски информации, а за тоа најмногу го обвинува грчкиот конзул во Софија Рангавис кој, според него, повеќе се интересирал за поезијата и филологијата. (исто, с. 148Α–149Α)

³ Edouard Driault et Michel Lheritier, Histoire diplomatique de la Grece de 1821 a nous jour, t. IV, Paris, 1926, p. 201

⁴ Χ. Ναλτσα, Ανατολικη..., σ. 150Α

⁵ Државен архив на Република Македонија (ДАРМ) м-159, цит. док., Athens, 3 february 1887, FO 32/587

Георгиос, меѓу другото, на 9 август, заминал на пат. Грчкиот премиер Делијанис, во говорот пред Парламентот, во март 1886 година, рекол дека по сè што се случило, можел да биде обвинет за невнимателност⁶. Може да забележиме дека невнимателноста не значела и немање информации за настанот што предизвикал и изненадување и шок во Грција.

Информациите за настаните во Пловдив за и бугарското обединување на 7 септември пристигнале во Атина. Тие предизвикале реакции, иако првично немало некој поголем жар. Некои кругови во Атина уште првиот ден организирале демонстрации, но тие не биле со жестокост која можела да се очекува⁷. Одредени атински аналитичари тоа го коментирале со вкупната криза во Грција, но исто така и со верувањето кое, првично, преовладувало во Атина, дека Берлинскиот договор го обезбедувал статус кво на Балканот и затоа големите сили немале да дозволат истиот да биде нарушен. Сепак, странските дипломати во грчката престолнина очекувале многу брзо да дојде до промена на однесувањето и на владата и на јавното мислење. Такво навестување веќе имало во опозицискиот печат кој барал мобилизација на војската⁸. Грчката влада, на почетокот, делувала помалку збунето, иако притисокот на јавноста можел да се очекува, а се појавиле и барања за навлегување во Епир и во Македонија. Реално гледано, тоа не било возможно бидејќи Грција војнички не била подготвена за таков сериозен потфат. Владата можела да преземе позасилена активност, но и тоа не се случило. Напротив, грчкиот дипломатски претставник во Софија, Рангавис, не настапувал во името на својата влада туку во името на другите дипломати⁹. Кога владата немала да покаже капацитет за справување со ситуацијата, тогаш се создавале услови за дејствување на разни структури кои се јавуваат како спасители на националните интереси. Тие, на своја страна, го имале и веќе проширениот страв дека засилувањето на Бугарија ќе им наштети на интересите на елинизмот. Тоа особено било забележливо во написите на атинскиот печат¹⁰. Многу брзо,

⁶ Χ. Ναλτσα, Ανατολική..., σ. 150Α

⁷ ДАРМ, м-24, Rumbold-Salisbury, Athens, 23 september 1885, FO 287/3

⁸ исто

⁹ Външната политика на България, т. 1, Наука и изкуство, София 1978, док. 277, с. 564

¹⁰ Χ. Ναλτσα, Ανατολική..., σ. 152Α

демонстрациите во Атина започнале да стануваат секојдневна појава. Такви демонстрации биле одржани и пред куќата на Делијанис кој морал да ја уверува толпата да верува во Европа која ќе успее да ги врати состојбите согласно со одредбите од Берлинскиот договор, но одговорот на топлата бил „Долу владата. Да живее Македонија“¹¹. Развојот на настаните го принудил грчкиот крал да ја прекине традиционалната посета на Данска и да се врати во земјата каде бил пречекан со повици во корист на војна¹².

Грчката влада веќе морала да реагира поцврсто по повод настаните во Источна Румелија. Притисокот на јавноста бил сè посилен, но и стравот од силна Бугарија најмногу ја засилувал загриженоста на Атина. Едноставно, се создала држава со голема територија и со значително население со која било тешко да се најда заеднички јазик¹³. Ова особено се однесувало за Македонија, иако не треба да се запостави и уверувањето кај одреден дел од Грците дека и Источна Румелија била грчка земја. Затоа Делијанис во разговорите со странските амбасадори во Атина, посебно со оние, на европските сили, не го криел своето возбудување од настаните во Пловдив, но добивал совети Грција да не ја заострува и онака комплицираната ситуација. Англискиот амбасадор го посветувал да избегнува активности кои би го запалиле јавното мислење. Владата во Атина, наводно, покажувала согласност со овие совети бидејќи располагала со информации дека бугарски чети навлегле во Македонија, но истите не ги објавувала токму згоради чувствителноста на јавното мислење¹⁴. Можноста за загрозување на Македонија од страна на Бугарите и стравот кој бил присутен во Грција околу таквата можност им бил познат на амбасадорите на големите сили. Затоа австроунгарскиот амбасадор во Атина ја уверувал грчката влада дека Виена, заедно со другите сили, ќе се труди да спречи движењето да се прошири и кон Македонија¹⁵. Притоа била пренесена пораката на Калноки, австроунгарскиот министер за надворешни работи, за мирољубиво однесување на Грција. Официјална Атина, во тој момент, надевајќи се на стран-

¹¹ исто

¹² ДАРМ, м- 438, Политичко одељење(ПО), ФVб, Грујић–Гарашанину, Атина, 15 септембра 1885

¹³ Б. Јелавич, Историја на Балканот, Лист, Скопје, 1999, кн. 2, с. 47

¹⁴ ДАРМ, м- 24, Rumbold-Salisbury, Athens, 23 september 1885, FO 287/3

¹⁵ ДАРМ, м- 24, Rumbold-Salisbury, Athens, 24 september 1885, FO 287/3

ската дипломатска интервенција за повторно воспоставување на статус квото, не можела поинаку да постапува, а и Делијанис, најверојатно, немал капацитет да се справи со ситуацијата. Исто така треба да се има предвид и реалната способност на грчката војска за извршување на каква било поголема операција како, на пример, навлегување во Епир и е Македонија.

Настаните од Источна Румелија не можеле а да не придизвикаат криза на Балканот. Станувало сè појасно дека Атина и Белград ќе бараат или враќање на статус квото или пак одредени компензации. Тоа можело да се очекува со оглед на фактот дека обединета Бугарија станувала релативно силна балканска земја, со аспирации кон други османлиски области, иако сè уште не била независна. Можноста од дополнителни проблеми и од губење на контролата на ситуацијата на Балканот ги принудила големите сили да преземат конкретни чекори со цел да се обидат да ја стават ситуацијата под контрола. Впрочем од завршувањето на последната Источна криза минале одвај четири години. Францускиот премиер Фрејсине предложил, а многу бргу и добил согласност од другите европски сили, да се направи колективен чекор во балканските престолнини – Атина, Белград и Букурешт за да се одвратат трите влади од опасните намери и предлози и да не се создаваат немири во другите делови на османлиската држава, особено по информациите дека Бугарите сакале да направат немири и во Македонија¹⁶. Повеќе немало сомневање дека големите сили не сакаат ниту да слушнат за компензации на Грција и на Србија, за што наголемо пишувале и весниците во Берлин, во Виена и на Цариград¹⁷.

Претставниците на големите сили во грчката престолнина сè повеќе имале средби со официјалните претставници на кралската влада во Атина. Така, тамошниот францускиот амбасадор Де Муј, се сретнал со Делијанис при што апелирал на воздржаност и на разумност. Грчкиот премиер дал уверување за решеноста на неговата влада да не прави дополнителни компликации и затоа ќе го чека решението на големите сили, а Де Муј, пак го уверил Делијанис дека може да смета на пријателството на Франција кое

¹⁶ X. Νάλτσα, Ανατολική..., σ. 119

¹⁷ Граѓа за историјата на македонскиот народ од Архивот на Србија, АС, т.4, кн. 1, Белград, 1986, док. 208, с. 359

било покажано и во текот на настаните од 1880–81 година¹⁸. Размислувањата на големите сили, во овој период, нема многу да влијаат на тоа што се случувало во Грција.

Незадоволството и тензиите во Грција сè повеќе растеле. Во Атина продолжиле собирањата на кои се поттикнувала владата да преземе порешителни чекори за заштита на грчките интереси. Голем број на говорници држеле подбучнувачки говори по атинските улици во кои се величала грчката нација. Од своја страна, владата започнала да ја придвижува војската кон османлиската граница. Ова особено се однесувало на единиците од Атина и од Пелопонез¹⁹. Меѓутоа, грчките политички кругови почнале да говорат дека со превратот во Пловдив и со обединувањето на Источна Румелија со Бугарија е завршено и немало шанси да се врати претходната состојба. Затоа Грција требала да бара компензација, но истата не би требало да се однесува на Крит кој, и така, ќе бил добиен²⁰. Сепак, на почетокот од кризата размислувањата биле поинакви. Имено, во грчката влада постоеле кругови кои сметале дека анексијата на Крит немала да предизвика проблеми како барањата за добивање територија согласно со решенијата на Берлинската конференција од 1880 година. Во самата влада се развила дискусија за тоа што требала Грција да направи во дадената ситуација. Некои министри сметале дека треба да се навлезе во Епир и да се предизвика големо востание на Крит. Некои, пак, барале итна поморска акција на Крит проследена со истоварување на грчките сили, како и со испраќање, војска во Македонија. Тројца министри во грчката влада – Андониос Зигомалас, министер за црковни прашања, Ровертос Ромас, министер за поморство и С. Антониуло, министер за правда – приложиле Меморандум во кој укажувале на воената немоќ на османлиската држава, а тоа требало да се искористи за поттикнување востание на Крит, проследено со навлегување на грчката војска во Епир за да ги заземе оние територии предвидени со Берлинската конференција од 1880 година²¹. Владата првично го прифатила овој Меморандум, но, по враќањето на кралот Георгиос во земјата, тој бил напуштен. Георг-

¹⁸ Христо Глушков, Франција, османската империја и свединението на Блгария 1885–1886, Исторически преглед, 41/5, София, 1985, с. 72–73

¹⁹ ДАРМ, м-438, ПО, Р-1, Ф-V, Грујић-Гарашанину, Атина, 22 септембра 1885

²⁰ исто

²¹ Χ. Ναλτσα, Ανατολική..., σ. 116–117

гиос повторно се покажал пореален во поглед на меѓународната ситуација. Големите сили, во никој случај, немале да дозволат дополнително заострување на ситуацијата на Балканот во моментите кога статус квото било нарушено. Исто така и грчката војска не била подготвена за плановите на некои грчки министри.

Користејќи ја ситуацијата, грчката опозиција започнала да врши сè поголем притисок врз владата со цел оваа да дејствува порешително. Исто така, разните силогоси кои повтроно се активирале, организирале демонстрации. Емигрантите кои потекнувале од Македонија и од Тракија започнале да го преземаат организирањето на демонстрациите во Атина. Посебна активност покажал македонскиот силогос на чиешто демонстрации главен збор имал членот на грчкиот парламент Драгумис, кој потекнувал од Македонија. Владата, соочена со големиот притисок во земјта, морала да презема чекори со кои би демонстрирала решителност. Таа решила да спроведе мобилизација и активирала, за почеток, 12.000 резервисти²². Со активирањето на војската се добил впечаток дека Атина се заканува со воена акција во Македонија, но грчката влада настојувала да не ги залади односите со Портата²³. Тоа може да се забележи и од написот во владиниот весник „Проја“ во кој се напоменувала можноста од грчка акција, но само доколку напорите на големите сили нема да резултираат со враќање на статус квото²⁴. Овие активности на владата, во почетокот, биле наменети за задоволување на барањата на јавноста.

Потезите на владата, иако биле наменети за внатрешна употреба, не останале незабележани од страна на големите сили. Дипломатските претставници на европските сили му посочиле на Делијанис дека за нив било неприфатливо движењето на грчките сили. Грчкиот премиер ги опфаќа активностите на грчката војска со мобилизацијата и со движењето на српската војска, за што атинските весници секојдневно известувале, посочувајќи притоа како треба да се дејсува за заштита на националните интереси²⁵. Австрискиот амбасадор го посетил Делијанис со цел повторно да го увери во изјавата на Калноки дека неговата земја нема да дозволи

²² ДАРМ, м-24, Rumbold – Salisbury, Athens, 25 september 1885, FO 287/3

²³ ДАРМ, м-438, ПО, Р-1, Ф-V, цит. док., Атина 22 септембра 1885

²⁴ ДАРМ, м-24, цит. док., Athens, 25 september 1885, FO 287/3

²⁵ ДАРМ, м-438, ПО, Р-1, Ф-V, пов. 30, Грујић–Гарашанину, Атина, 25. септембра 1885

никакви акции на Бугарите кон Македонија²⁶. Меѓутота, грчкиот премиер добивал информации од своите дипломатски претставници во европските престолнини за ставовите на нивните влади по најновата балканска криза, но и за нивните стравувања од можните доплонителни компликации. Грчкиот амбасадор во Берлин го известил својот претпоставен за стравот кој постоел кај германската влада од можноста грчката војска да навлезе во Македонија при што го посоветувал да се искористи тоа германско стравување²⁷. Делијанис, големиот грчки националист и поборник за реализација на аспирациите на елинизмот, бил во многу деликатна ситуација. Самиот бил свесен дека статус квото на Балканот било нарушено, притисокот во земјата бил огромен, стравот од можноста Бугарите да ги прошират своите акции во Македонија исто така бил голем, а конфронтирањето со големите сили и со Портата, кои немало да дозволат компензации, би му донело само негативни резултати. Затоа тој единствено што можел да направи е барањето да не се признае обединувањето на Бугарија. Тој, едноставно, сакал да прикаже пред европските сили дека интересите на Грција се исти со нивните и затоа неговата влада сакала да се зачува статус квото за разлика од оние кои истото го нарушиле²⁸.

Грција во моментите кога, реално гледано, била осамена, морала да побара сојузник на Балканот, а тоа била Србија која, исто така, била загрижена од бугарското обединување. Извештаите на грчкиот дипломатски пратеник во Белград говореле за постоењето на волја кај српската влада да дејствува во заедништво со Грција и се подготвувала во таа насока²⁹. Расположение за договор со Србија постоело и кај грчката јавност и кај опозицијата. Трикупис, лидер на грчката опозиција, за време на својот престој во Лајпциг, на тамошните грчки студенти им изјавил дека било потребно да се соработува со Србија бидејќи таа била единствената држава чиешто интереси се поклопувале со грчките и не се прекршувале, затоа што српските аспирации не оделе подалеку од стара Србија и Косово³⁰. Тоа не било точно, но потребата од сојуз била посилна.

²⁶ ДАРМ, м-24, Rumbold – Salisbury, Athens, 25 september 1885, FO 287/3

²⁷ Χ. Ναλτσα, Ανατολική..., σ. 118

²⁸ Χαριλαου Μελετοπουλου, Η ευρωπαϊκή διπλωματία εν Ελλάδα, Αθηναίς, 1888, σ. 77

²⁹ Χ. Ναλτσα, Ανατολική..., σ. 118–119

³⁰ ДАРМ, м-438, ПО, Р-1, Ф-V, пов. 30, Атина, 25 септембра 1885

Неколку дена по настаните во Пловдив дошло до средби на грчкиот пратеник во Белград со Гарашанин на кои се разговарало за можноста од спогодба помеѓу двете држави³¹. Гарашанин, во текот на нивните средби, му предложил на Назос да дојде до заедничка акција во Македонија. Грчкиот дипломат не дал конечен одговор за оваа понуда. Во Атина, веќе рековме дека постоело расположение за сојуз со Србија кај сите поважни структури на грчкиот јавен и политички живот. Во таа насока често се лансирале и неточни вести за некои настани како за наводната средба на кралот Георгиос со српскиот суверен Милан, во Виена на почетокот на кризата³² или пак за наводно склучениот сојуз помеѓу Грција, Србија и Романија³³. Сепак, грчките политичари, покрај изјавите на Трикупис за исти интереси, не гледале со голема доверба на српските аспирации и на пропагандата во Македонија. Србите, по склучувањето на конвенцијата со Австро-Унгарија во 1881 година, своите аспирации за територијално проширување можеле да ги реализираат само кон југот, а таму била Македонија.

Паралелно со почетокот на разговорите за склучување сојуз, атинската влада им дала инструкции на своите конзули во Македонија да ја оценат позицијата и силата на српската пропаганда во областа. Врз основа на нивните извештаи, официјална Атина требала да го оформи својот став во однос на можните разговори за заедничко дејствување, како и за поделба на Македонија на интересни сфери. Грчкиот конзул во Битола, Пануријас, во својот извештај до министерството за надворешни работи, тврдел дека само фантазијата можела да најде Срби во областите под негова конзулска јурисдикција³⁴. Исто така тој дава и подробен преглед и за областите кои спаѓаат во северна Македонија, а во кои тогаш Грција немала дипломатски претставник. Според извештајот на Пануријас во областите околу Скопје, Тетово, Куманово и Крива Паланка имало луѓе кои го користеле српскиот јазик. Сепак, тој го заклучува својот извештај со констатацијата дека во, како што

³¹ Елена Стателова, Дипломацијата на Княжество Бугарија 1879–1886, БАН, София, 1979, с. 170

³² Χ. Μελετοπούλου, Η ευρωπαϊκή διπλωματία..., σ. 73

³³ ДАРМ, м-438, ПО, Ф-V, Грујић – министру председнику, Атина, 28. септембра 1885

³⁴ Αρχειον Υπουργειον Εξωτερικων (ΑΥΕ)/Β, Προξενιας Μακεδονιας, φακ. 1895, Πανουριγιας– Εξωτερικων Υπουργειον, εν Βιτωλιος, 27 σελτεμβριου 1885

наведува, чистите грчки реони на Македонија немало можности Србија да полага некакви права³⁵. Овој извештај покажува дека, и покрај заедничките интереси помеѓу двете земји, било тешко да се склучи грчко-српски сојуз. Многу лесно било тие две држави да се сложат околу тоа кој им бил заеднички непријател во моментот, но било речиси невозможно да се одреди зоната на интересите во Македонија. Грците биле тие кои повеќе се сомневале во српските намери околу делови од Македонија. Тие немале голема доверба кон Србите бидејќи сметале дека српските претензии, не само кон јужната туку и кон централната зона на Македонија, биле неосновани. Исто така, и покрај сите желби за пријателство и за соработка, прашање е дали евентуалниот сојуз можел да се материјализира. Трикупис кој, наводно, сметал дека бил можен сојуз со Србија, во разговорот со српскиот пратеник во Лондон, Мијатовиќ, на 29 септември 1885 година, изразил сомнеж во можноста од заедничка грчко-српска акција, и тоа против османлиската држава, пред сè зпоради воената неспремност на неговата држава која немала генерали, високи штабни офицери и никакво воено искуство на грчката армија³⁶. Оваа изјава на познатиот грчки политичар не била далеку од вистината. Најверојатно ова искажување на искусниот грчки политичар ќе има влијание на понатамошните српски чекори во однос на Грција и на можноста од заедничко дејствување. Преговорите ќе продолжат и понатаму, но со многу послаб интензитет.

Можноста од вмешување на Грција во кризата со што дополнително би се комплицирала веќе сложената ситуација, ја натерало владата во Лондон која, полека, сè повеќе го насочувала своето внимание и својот интерес кон Софија, да преземе чекори со цел да издејствува немешање на грчката влада во румелиските настани. Британскиот амбасадор во Атина, Рамболд, во разговорот со Делијанис, истакнал дека Грција може да смета на британска помош под услов Тесалија да не биде користена како база за напад врз османлиските територии³⁷. Грчкиот премиер, во разговорот, нагласил дека обединувањето на источна Румелија со Бугарија веќе им нанело големи рани на елинизмот и грчките надежи во интервенција на големите сили или пак на Портата, се покажале

³⁵ исто

³⁶ Граѓа за..., т.4, кн. 1, док. 209, с. 361

³⁷ ДАРМ, м-24, Rumbold Salisbury, Athens, 29 september 1885, FO 287/3

залудни. Затоа Грција повеќе не можела да остане индиферентна на настаните и морала да се подготви за сите можни ситуации. Тоа особено се однесува на можноста за слични обиди во Македонија. Според Делијанис, неговата земја ќе се воздржи од употребата на сила, но во случај на загроеност на грчките интереси во Македонија, не би можела да се обврзе на ништо. Овие ставови на Делијанис, изнесени во разговор со претставник на една европска сила, изгледаат многу остри, посебно гледани од аспект на грчката воена моќ. Грчкиот премиер сигурно бил свесен за можностите на неговата држава, во случај на интервенција на османлиска територија, но исто така сметал дека би било добро за грчките интереси во Македонија да има закана од можни грчки акции бидејќи, со тоа, би се вршел притисок врз големите сили да им застанат на пат на можните бугарски акции. Тоа било потребно и заради гласовите за одржување меѓународна конференција, за решавање на проблемот. Кога станува збор за можноста од одржување на конференција грчкиот крал ја сметал истата како неповолна за неговата земја³⁸. Георгиос имал право бидејќи ниту една од големите сили не била заинтересирана за грчките ставови.

Грчките политичари, но и грчката јавност, веќе станале сигурни дека нема да има враќање на статус кво то предвидено со Берлинскиот договор. Тоа предизвикува засилување на и така силните националистички чувства во земјата. Од друга страна, пак, владата имала сериозни финансиски проблеми за да одговори на предизвиците со кои се соочувала. Тоа пак доведувало до сè позасилена активност на разните силогоси и на други националистички здруженија. Паралелно, во земјата продолжила мобилизацијата, а кон границата биле испратени дополнителни воени сили. Македонскиот силогос, користејќи ја ситуацијата, формирал т.н. македонска фаланга, а во план било формирање на „Света група“, составена од студенти на атинскиот универзитет³⁹, која би била формирана од Комитетот во кој главен збор имале Атинскиот митрополит, градоначалникот и ректорот на Универзитетот. Ова доволно говори за сè позапаливата ситуација, но и за сè поочигледната слабост на владата што овозможило непречено дејствување

³⁸ ДАРМ, м-24, Rumbold Salisbury, Athens, 30 september 1885, FO 287/3

³⁹ ДАРМ, м-24, Rumbold Salisbury, Athens, 30 september 1885, FO 287/3

⁴⁰ К. Βακαλόπουλου, Το μαкеδονικό ζήτημα, Παρατηρήτης, Θεσσαλονίκη, 1989,

на вакви групации. Колку и да не било поволно за грчката влада дејствувањето на разните здруженија, сепак, Делијанис би имал оправдување дека не стоел зад нив, посебно зад нивните акции кои би можеле да бидат и од корист за неговата влада.

Извештаите кои пристигнувале од грчките дипломатски претставници во Македонија, воопшто не биле оптимистички. Грчкиот конзул во Солун, Логотетис, во извештајот од 1 октомври, говори за големата загриженост кај грчкиот елемент во Македонија бидејќи се верувало дека обединувањето било направено со поддршка на големите сили, а тоа ќе ти наштетело на интересите на Елинизмот⁴⁰. Овој и сличните извештаи само ја зголемувале загриженоста на Делијанис, иако, реално, Бугарите во Македонија не можеле да преземат слична акција како поради составот на христијанското население во областа кое, за разлика од она во Источна Румелија, во голема мера не се чувствувало бугарско и, второ, заради фактот дека големите сили тука немале да дозволат слични обиди.

Кога говориме за грчката заедница во Македонија, нејзините претставници се залагале за соработка со Османлиите. Тоа може да се забележи од пишувањето на солунскиот весник на грчки јазик „Фарос тис Македонијас“, од 25 септември 1885 година, кога се говори за грчко-османлиска соработка бидејќи тие биле природни сојузници⁴¹. Во истиот весник, на 2 октомври, била изразена вербата во Султанот и во братството на Османлиите и Грците, како и нивната силна поврзаност во борбата против панславизмот⁴². Всушност, проблемот лежел во фактот дека огромното мнозинство на Грците, словенското македонско население го сметале за бугарско и тоа било доволно за зголемената загриженост. Делијанис, на 1 октомври, повторно на британскиот амбасадор во Атина му изјавил дека, во случај на загроеност на Македонија, неговата влада не може да се обврзе на ништо. Тој го објаснил својот став со зборовите дека формирањето на една држава од три милиони луѓе, непријателски настроени кон елинизмот, не може да ја остави пасивна Грција и затоа неговата земја мора да добие

⁴¹ Βασιλης Γουναρης, Οι ελληνοβουλγαρικοι ανταγωνισμοι μεσα απο τις ανταποκρισεις του Φαρου της Μακεδοιας (φθινοπορο 1885), Μακεδονικα, 23, Θεσσαλονικη, 1983, σ. 162

⁴² исто, с. 163

компензација⁴³. Всушност, тука се криела и загриженоста на Грција, но британскиот дипломат нема да даде гаранции за компензација. Тоа нема да го сторат ниту германскиот ниту францускиот амбасадор, но грчката влада за прв пат официјално побарала компензација поради нарушувањето на статус квото. Тоа било причина претставниците на големите сили да побараат средби со грчкиот крал. Меѓутоа, наместо разбирање од негова страна за ситуацијата, Георгиос, слично како и Делијанис, говорел за неможноста неговта земја уште долго да ги слуша советите на големите сили, а Грција морала да ги штити своите интереси⁴⁴. Најнастојчив во контактите со грчкиот суверен бил британскиот амбасадор. Сепак, ниту тој нема да успее да влијае врз грчките ставови. Напротив, Георгиос, на нивната средба на 3 октомври, отворено му рекол на Рамболд дека јавноста во Грција сè повеќе бара отфрлање на Берлинскиот договор⁴⁵. Според грчкиот крал, не можело да има двојни стандарди и затоа не можеле да се спречат оние кои сакале да го заштитат елинизмот бидејќи, во спротивно, би се дозволила победа на славизмот. Тој, на забелешката на Рамболд, изнел еден интересен податок. Наводно, српскиот крал Милан добил ветување од Виена за добивање на Косово и никој од него не барал да седи мирен. Тоа што најмногу го загрижувало, како што истакнувал Георгиос, била можноста од создавање Голема Бугарија, како што била проектирана со Санстефанскиот договор, и тоа во рок од шест месеци, а Цариград, за неколку години, би потпаднал во словенски или во руски раце⁴⁶. Ова по малку фантастично предвидување на грчкиот крал не било случајно. Тој добро знаел кој бил најголемиот противник на решенијата од Сан Стефано, но исто така ја забележувал и постепената британска поддршка на бугарското обединување. За разлика од времето пред Берлинскиот конгрес, сега Рамболд не покажал никакво разбирање за грчките оплаки, вклучително и на кралот. Исто така, британскиот амбасадор не губел надеж за смирување на грчките реагирања и повторно се сретнал со Делијанис кој повторно му ги изнел познатите грчки ставови околу Македонија со закана дека

⁴³ ДАРМ, м-24, Rumbold-Salisbury, Athens, 1 october 1885, FO 287/3

⁴⁴ ДАРМ, м-24, Rumbold-Salisbury, Athens, 2 october 1885, FO 287/3

⁴⁵ ДАРМ, м-24, Rumbold-Salisbury, Athens, 3 october 1885, FO 287/3

⁴⁶ исто

Грција ќе преземе одредени чекори, но нив не ги објаснил⁴⁷. Всушност, Делијанис не можел да се помири со фактот дека неговата земја нема да добие компензација.

Лидерот на грчката опозиција и лут противник на Делијанис, Трикупис, за време на својата посета на Лондон, се обидел да лобира за грчките барања. Обидите довеле до разочарување кај искусниот грчки политичар. Водачот на грчката опозиција бил особено непријатно изненаден кога дознал за писмото на Гледстоун до Гешов во кое Британецот не ги оправдувал претензиите на Грција и на Србија⁴⁸. Затоа тој инсистирал да се сретне со Гледстоун, но овој тоа го одбил бидејќи бил зафатен со изборите. За разлика од грчко-османлиските недоразбирања во 1880-81 година, кога Гледстоун, како британски премиер, застанал зад Грција, сега тој, едноставно, не сакал да ги сослуша грчките аргументи, а тоа требало да биде сигнал дека работите се промениле. Сепак, Трикупис успеал своите ставови јавно да ги пласира. Неговото обраќање на грчката заедница во Лондон било пренесено од страна на британскиот печат. Тој, во говорот, истакнал дека природно право на Грција било да се грижи за судбината на Грците во Источна Румелија, а должноста налагала и грижа за Македонија при што морал да ја нагласи опасноста по интересите на елинизмот во Македонија што произлегувала од промените во Источна Румелија. Оваа негова изјава нема да има никаков ефект врз официјалната позиција на британската влада.

Информациите кои доаѓале од Виена биле нешто поповолни за Атина. Ипсилантис дознал дека Виена дозволува интервенција на османлиските сили за воспоставување на статус кво, но таа треба да се одложи сè додека Србија не ја загрози Македонија⁴⁹. Оваа информација на грчкиот дипломат е по малку чудна, со оглед на фактот дека токму царската влада во Виена била заинтересирана за проширувањето на српското влијание на југ, со цел да се одврати Србија од Босна и Херцеговина, која била под австроунгарска окупација. Исто така, српскиот крал Милан бил доверлив човек за Виена.

Демонстрациите организирани во позначајните грчки центри, продолжиле и понатаму. Манифестации биле организирани во

⁴⁷ ДАРМ, м-24, Rumbold-Salisbury, Athens, 3 october 1885, FO 287/3

⁴⁸ Ввнашната политика..., д. 323, Лондон, 19 октомври 1885, с. 616

⁴⁹ Driault et Lheritier, Histoire diplomatique..., p.

Волос и во Лариса, а нивната намена била иста – заштита на грчките интереси во Македонија. Состојбата во Македонија, според информациите на Блант, британскиот конзул во Солун, не била загрозна од активности слични на оние во Источна Румелија, но постоела загриженост од воените подготовки на Грција и на Србија⁵⁰. Овој извештај покажува дека Грција, наместо да испадне држава која е загрозна со бугарското обединување, како што сакала да се прикаже, зпоради некои свои постапки, предизвикувала можност да биде обвинета за поттикнување на немири во османлиската држава. Османлиската влада била запозната со активностите во Грција и било прашање на време кога ќе реагира на истите. На почетокот од октомври, османлискиот министер за надворешни работи побарал од грчкиот амбасадор во Цариград објаснување за активностите на грчката војска⁵¹. Кундуриотис одговорил дека тоа се правело заради смирување на јавноста, која тешко ги прифатила настаните во Пловдив, но и од неопходноста Грција да биде подготвена на воено поле, без намера истите да ги загрозат интересите на османлиската држава кон која Грција имала пријателски чувства. Самото поставување на прашањето за активностите на грчката војска од страна на османлискиот министер доволно говори за немањето доверба на Цариград во грчките пријателски чувства.

Франција, за разлика од Велика Британија, ги зачувала своите симпатии кон Грција. Впрочем, таа ја вршела и реорганизацијата на грчката војска. Секако, тоа било заради интересите на Париз во Грција. Француските симпатии не значеле и сугерирање од страна на Париз до Атина да води политика која би ја конфронтирала со големите сили. Веќе напоменавме дека францускиот премиер бил иницијатор за колективен притисок врз балканските држави за да не вршат активности против османлиската држава. Во таа насока, делувал и Де Муј, францускиот амбасадор во Атина кој, во разговорот со Делијанис, исто како и другите претставници на европските сили, барал воздржаност на Грција, но добил искрен одговор дека Атина повеќе се надева на мирно решение на проблемот отколку што верува во тоа⁵². Де Муј добил уште поискрен

⁵⁰ ДАРМ, м-24, Blunt-White, Salonica, 5 october 1885, FO 287/3

⁵¹ ДАРМ, м-24, Rumbold-Salisbury, Athens, 7 october 1885, FO 287/3

⁵² Documents diplomatiques Français (DDF), 1er serie, t. VI, Paris, 1934, doc. 92, Athenes, 15 octobre 1885, p. 112

одговор и од грчкиот крал кој му ја изнел својота надеж за територијално проширување на Грција, и тоа околу Олимп⁵³. Во спротивно, може да дојде до големо незадоволство кај народот. Кралот го уверувал францускиот дипломат дека неговата земја не сака војна, иако не ја исклучувал можноста за одредени преминувања на границата. Тоа веќе било видено во минатото.

Состојбите на Балканот се нашле и пред грчкиот парламент. Заседанието на парламентот започнал со говорот на кралот кој нагласил дека статус квото, согласно со Берлинскиот договор, било единствената гаранција за грчките интереси, но заради интересите на големите сили, ситуацијата се променила. Грчкиот суверен бил мошне внимателен во однос на можните решенија на кризата при што ја нагласил надежта дека, со помош на големите сили, ситуацијата ќе се смири и работите ќе се вратат на првичната позиција⁵⁴. Тој добро знаел дека враќањето на стаус квото нема да се случи, но морал да внимава на своето однесување. За разлика од говорот на кралот, останатите дискусии биле излив на фрустрации и на незадоволство кое владеело помеѓу Грците, но, пред сè на нивните мегаломански барања. Се говорело за загрозеноста на елинизмот во Македонија, за обезбедување на грчките права и др. Највпечатливи биле говорите на Трикупис и на Делијанис. Опозицијата, во тие за нив критични моменти за грчките интереси, била на ставот дека, кога се работи за интересите на државата, тогаш не постојат партии⁵⁵. Трикупис кој, претходно, на соби-рот одржан пред неговата куќа ги повикал Грците на ослободување на Македонија и на пријавување во воените единици⁵⁶, одржал говор во кој ги повторил зборовите од пред својот дом со објаснување дека барањето на Македонија е заради неопходноста од таа област за опстанокот на Грција и на елинизмот, но и за подобра иднина и затоа владата требала што е можно посилно да се ангажира во таа насока⁵⁷. Делијанис се согласил со Трикупис нагласувајќи ја неопходноста сите Грци да бидат спремни да жртвуваат многу работи за интересите на татковината. Според него, грчките земји во кои, секако, ја вклучу-

⁵³ X. Νάλτσα, Ανατολική..., σ. 128

⁵⁴ ДАРМ, м-24, Rumbold-Salisbury, Athens, 23 october 1885, FO 287/3

⁵⁵ ДАРМ, м-438, ПО, Ф V6, Грујић-Гарашанину, Атина, 24 октобра 1885

⁵⁶ ДАРМ, м-178, ASMAE, Curtopasi-Robilant, Atene, 1 novembre 1885

⁵⁷ ДАРМ, м-179,, ASMAE, Ministre Affaires etrangeres au Charge d' Affaires Ottoman a Rome, Con-stantinople, 31 octobre 1885

чувал и Македонија, не само по историјата туку и по наследството, биле предмет на грабливци. Европа, според грчкиот премиер, морала да создаде сигурни гаранции за иднината⁵⁸. Тој сè уште се надевал на интервенција на европските сили.

Острите зборови од парламентот и барањата кон Македонија веќе биле пресликани и низ написите во грчките весници. Во весникот „Пали-антропос“, кој бил наменет за подолните слоеви на населението, се појавил напис под наслов „Напред“ во кој се барале Јанина и Македонија со цел, во втората, како што пишувало, Грците да се соочеле со Бугарите, кои ги загрозувале нивните интереси⁵⁹. Во Македонија пак, грчката заедница покажувала знаци на нервоза од настаните во Источна Румелија, а грчките дипломати добиле инструкции да ги заштитуваат грчките поданици и да бараат нивен подобар третман⁶⁰. Со тоа, Атина, под изговор дека ги заштитува своите државјани, што било нормално, сакала да покаже дека има интерес на османлиска територија.

Контактите кои биле воспоставени со Белград продолжиле и кон крајот на октомври, кога Стојан Новаковиќ го посетил грчкиот амбасадор во српската престолнина. Новаковиќ нагласил дека говори во името на Пироќанац со цел да се постигне разбирање со Грција околу Македонија. Назос, грчкиот претставник во Белград, му предочил на Новаковиќ дека тој не можел да се обврзе на конечен договор бидејќи, за такво нешто, немал овластување од својата влада, но можеле да разговараат за Македонија⁶¹. Тоа било добра шанса грчкиот пратеник да дознае за моменталните српски погледи за Македонија. Според извештајот на Назос, неговиот српски соговорник, наводно, прифатил попомирливо однесување кога била во прашање демаркационата линија и Новаковиќ изгледал наклонет да го прифати, како база за понатамошна дискусија предлогот на грчката страна за линијата Охрид–Крушево–Струмица–Мелник–Неврокоп, при што главната преокупација на Новаковиќ била како да добие обврзување на Грците за српски трговски излез на Солун⁶². Ова е по малку чудно бидејќи ниту ед-

⁵⁸ ДАРМ, м-438, ПО, Ф Vб, цит. док., Атина, 24 октобра 1885

⁵⁹ ДАРМ, м-24, Rumbold-Salisbury, Athens, 27 october 1885, FO 287/3

⁶⁰ ДАРМ, м-28, Blunt-Salisbury, Salonica, 23 october 1885, FO 78/3777

⁶¹ E. Kofos, Dilemmas and orientations of greek policy in Macedonia, 1878-1886, *Balkan Studies*, 21, Thessaloniki, 1980, p. 96

⁶² исто, с. 97

ната од двете страни немала капацитет да заземе поголем дел од османлиските територии. Грчкиот дипломатски претставник во Белград, Мусикос, во еден свој извештај од 1890 година, врз база на документацијата со која располагаал, се навраќа на разговорот на Назос со Новаковиќ, при што дури констатира дека српскиот политичар и дипломат го признал Солун како грчки град, а српските претензии, во тој момент, биле во северниот дел на Македонија⁶³. Меѓутоа, најверојатно овие констатации на грчките дипломати биле претерани. Имено, самиот Новаковиќ, подоцна, ќе напише дека „многу малку се помислуваше на заедничка акција во Македонија, зашто тука ни тогаш немаше согласност помеѓу српските и грчките аспирации, иако живо започнало да се чувствува потребата за согласност. Непријателот не беше еден, на Грција сериозно не можеше да се смета, ниту пак таа покажуваше волја и спремност веднаш да влезе во акција“⁶⁴. Тој исто така, во еден свој извештај од 1890 година, ќе се наврати на разговорот со Назос каде истакнува дека неговата главна цел била да ги дознае грчките аспирации во Македонија, а одговорот бил линијата која веќе била прифатена во Атина. Назос, според неговите исказувања, му рекол дека тоа било стратегиската граница и немало можност за отстапки во тој поглед⁶⁵. Овие исказувања на еден од учесниците во разговорот се сосема спротивни од грчките тврдења. Тоа значи дека не само што не била постигната согласност за Македонија туку двете страни биле свесни дека не постоеле услови за заедничко дејствување. Впрочем, Србија многу брзо ќе започне да се приближува кон османлиската држава, со цел да добие поддршка на Портата за Видин, но и ќе влезе во за неа погубната војна со Бугарија.

На 2 ноември 1885 година, Србија ќе изврши агресија врз Кнежеството Бугарија со што, затегнатата ситуацијата на Балканот, ќе кулминира. Османлиските власти ќе преземат мерки за засилување на своите сили на границата со Грција, како превентива⁶⁶, бидејќи се појавил страв од грчки напад за кој се говорело дека бил прашање на време, а и однесувањето на Грците станало

⁶³ АУЕ, αριθ. 148. Μουσικός–Δραγουμην, εν Βελιγραδι, 19 απριλιο 1890

⁶⁴ Стојан Новаковиќ, Балканска питања и мање историјско-политичке белешке о Балканском полуострову, Београд, 1905, с. 396-397

⁶⁵ Граѓа за..., т. V, кн. 1, Белград, 1988, док. 59, с.151-152

⁶⁶ ДАРМ, м-28, Blunt-White, Salonica, 7 november 1885, FO 78/3777

вознемирувачко, иако, според информациите на конзулите, ситуацијата била мирна⁶⁷. Османлиските стравувања од можен грчки напад сепак биле неосновани и претерани. Грција, и покрај мобилизацијата и направените воени реформи, не можела самостојно да преземе воена акција против својот сосед, а Атина веќе била свесна за ставот на големите сили во случај на грчка воена акција против османлиската држава, но и за состојбите во Македонија кои не биле поволни за евентуалната воена интервенција. Затоа, грчката влада, барем во тој момент, не помислувала на посегане по оружјето. Таа имала други планови кои не биле поврзани со оружените дејствија, туку со барања за компензации или поточно за територијално проширување на Грција. Тоа проширување било предмет на дискусии во грчката јавност. Првично се говорело дека Атина би го барала Олимп и околината⁶⁸. Набргу биле искажани и други мислења од грчки дипломати и од интелектуалци кои би можеле да се толкуват како можни грчки барања. Така грчкиот амбасадор во Лондон, Генедиос, во интервјуто за *Pall Mall Gazette* од 6 ноември 1885 година, ја повторил грчката теза за поделба на Македонија на три зони⁶⁹. Во таа насока, во интервјуто за истиот весник, ќе се произнесе и Трикупис кој ќе нагласи дека Грција имала интерес и во средната зона бидејќи „целиот тој крај би се пословенил доколку падне во рацете на Србија или на Бугарија“⁷⁰. Грчкиот интелектуалец и писател Д. Викелас, во текот на ноември, одржал предавање на тема „За улогата и аспирациите на Грција во источното прашање“ во кое, меѓу другото, ги истакнал грчките барања за територијално проширување, во соработка со другите балкански народи, на територијата северно од Крф и на „грчкиот дел од Македонија“⁷¹, мислејќи на веќе прифатената линија. Иако овие искажувања навидум не се однесуваат на грчките барања за компензација, сепак, временски се совпаѓање. Грците, и во претходниот период, имале обичај, во моментите кои тие ги сметале за погодни, да изнесуваат разни размислувања на повеќе личности, на здруженија или на институции за грчките аспирации со цел истите да добијат на тежина бидејќи, сите поважни структури на грчкото општество, стоеле зад нив.

⁶⁷ ДАРМ, м-24, Blunt-Salisbury, Salonica, 22 november 1885, FO 287/3

⁶⁸ ДАРМ, м-438, ПО, Ф Vб, Грујић-Гарашанину, Атина, 30 октобра 1885

⁶⁹ С. Новаковић, Балканска..., с. 372

⁷⁰ исто

⁷¹ исто, с. 402-404

Војната помеѓу Србија и Бугарија завршила релативно брзо, со изненадувачката голема победа на бугарската војска. Тоа не можело да не влијае врз Грците кои биле изненадени како една млада воена сила успеала да победи, барем на хартија, далеку поподготвен противник. Бугарскиот воен успех не можел да ги остави грчките политички кругови рамнодушни, особено поради познатите аспирации на двете земји кон Македонија. Во Атина се сметало дека, со победата врз Србија, ќе додје до засилување на бугарските позиции на Балканот. Секако дека таа можност не била прифатлива за Грција. Иако воените дејства биле прекинати, грчките политичари не престанале да говорат за компензации, но и за можноста од војна доколку не бидат задоволени грчките барања. Во Атина сè уште не биле свесни дека бугарската победа значела зацврстување на обединувањето и крај на сите останати калкулации во поглед на какви било можности за компензации. Силите не можеле да дозволат понатамошно заплеткување на состојбите на Балканот. Грците, изгледа, не можеле да сфатат дека нема да добијат компензации.

(Рецензент: доц. д-р Ванчо Ѓорѓиев)

Dalibor JOVANOVSKI

ATTITUDE OF GREECE TOWARDS MACEDONIA
DURING THE EASTROUMELIAN CRISIS
(SEPTEMBER-NOVEMBER 1885)

Summary

The main purpose of this article is to show the attitude of the greek government, political opositon and some society's circles in Greece towards Macedonia during the Eastroumelian crise. The unification of East Roumelia with the Bulgarian principality provoked a great shock, discontent and surprise in Greece. Some greek political circle considered East Roumelia as a greek region. Greek politicians, intellectuals and public opinion, after the unification, feared that the next target of Bulgarian activities would be Macedonia. Very soon in the main greek cities some circles organized demonstrations against the unifications of East Roumelia with Bulgaria and demanded reestablishing of the statu quo in the region. It was quite understandable and expectable that the government in Athens would took diplomatic activities in order to promote the Greek interests. Firstly, Greek governeet sought from the Great powers anihilation of the unification of East Roumelia with Bulgaria. Very soon it became clear that the process of the unification would be accepted by the Powers, despite the fact that in the previous period they objected Bulgarian action. In that direction Greece needed new political position. Greek government started to demand territorial compesation. Greece, even more, begun to threat with military campaign on Ottoman territory, especially in Macedonia in the case of refusal of its demands or endanger of greek interests. However, in november 1885 begun Serbo-bulgarian war which ended with suprisingly tremendous bulgarian victory. The outcome of the war was very unfavourable for greek interests. The Powers accepted the act of unification without paying any attention to greek demands.

Keywoerds: MACEDONIA, GREECE, BULGARIA; DELIANIS, GRAT POWERS.